

JACQUES DERRIDA
IZBRANI SPISI O RELIGIJI

kud
Logos
8

Jacques Derrida
IZBRANI SPISI O RELIGIJI

Uredila
Nike Kocijančič Pokorn in Vid Snoj

Prevedli
Nike Kocijančič Pokorn, Barbara Pogačnik, Vid Snoj

Spremna beseda
Nike Kocijančič Pokorn

Ljubljana 2003

kud
Logos

8

Urednik *Gorazd Kocijančič*

Jacques Derrida

IZBRANI SPISI O RELIGIJI

Uredila *Nike Kocijančič Pokorn in Vid Snoj*

Prevedli *Nike Kocijančič Pokorn, Barbara Pogačnik, Vid Snoj*

Spremna beseda *Nike Kocijančič Pokorn*

Oblikovanje in prelom *Lucijan Bratuš*

Izdajatelj

Za izdajatelja *Gorazd Kocijančič*

Tisk

PARTNER *graf* d.o.o.

Ljubljana 2003

Knjiga je izšla s podporo
Ministrstva za kulturo Republike Slovenije

Slika na ovitku *Emerik Bernard, 1983, Risba 2*

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

141.132:2

DERRIDA, Jacques

Izbrani spisi o religiji / Jacques Derrida; uredila Nike
Kocijančič Pokorn in Vid Snoj; prevedli Nike Kocijančič Pokorn,
Barbara Pogačnik, Vid Snoj; premna beseda Nike Kocijančič Pokorn.
– Ljubljana : KUD Logos, 2003. – (Knjižna zbirka
KUD Logos; 8)

ISBN 961-90926-8-6

127527936

- 7 *Nike Kocijančič Pokorn*
Ne, to, kar pišem, ni negativna teologija:
Derridajev odnos do religije
- 23 Kako ne govoriti. Odzanikanja
Prevedli Barbara Pogačnik in
Nike Kocijančič Pokorn
- 105 Postscriptum: aporije, poti in glasovi
Prevedel Vid Snoj
- 154 Pismo Johnu P. Leaveyju, ml.
Prevedla Nike Kocijančič Pokorn
- 157 Babilonski stolpi
Prevedla Nike Kocijančič Pokorn
- 205 Komu darovati (vedeti, da ne veš)
Prevedel Vid Snoj
- 237 Podatki o izvirnikih
- 238 Izbrana bibliografija
Sestavila Seta Knop

V redu človeške splošnosti iz tega izhaja dolžnost sovraštva. Kierkegaard navaja Lukove besede (14,26): »Če kdo pride k meni in ne sovraži svojega očeta, matere, žene, otrok, bratov, sester in celo svojega življenja, ne more biti moj učenec.« Čeprav priznava, da »so te besede krute«¹¹, jih ima kljub temu za nujne. Njihovo strogost še zaostri, ne da bi jo skušal narediti manj škandalozno oziroma paradokсно. Toda Abrahamovo sovrašтво do etike in s tem do svojcev (družine, prijateljev, bližnjih, naroda, vendar največ do človeštva v celoti, do rodu ali vrste) mora ostati absolutno boleče. Če darujem smrt temu, kar sovražim, to ni žrtev. Žrtvovati moram to, kar ljubim. Priti moram do tega, da sovražim, kar ljubim, prav tedaj, v trenutku, ko darujem smrt. Sovražiti in izdati moram svoje, se pravi darovati jim smrt v žrtvovanju, ne kolikor jih sovražim – to bi bilo preveč preprosto –, ampak kolikor jih ljubim. Moram jih sovražiti, kolikor jih ljubim. Sovrašтво ne bi bilo sovrašтво – to bi bilo preveč preprosto –, če bi sovražilo tisto, kar zbuja sovrašтво. Sovražiti in izdati mora najljubše. Sovrašтво ne more biti sovrašтво, ne more biti nič drugega kakor žrtvovanje ljubezni ljubezni sami [*le sacrifice de l'amour à l'amour*]. Tega, česar ne ljubimo, nam ni treba sovražiti, tega nam ni treba verolomno izdati, mu darovati smrti.

Naj bo vitez vere krivoverski ali paradoksen, ali je Jud, kristjan ali judo-kristo-musliman? Žrtvanje Izaka pripada temu, kar si komaj drznemo imenovati skupni zaklad, strašljivi skrivnosti *mysterium tremendum*, lastnega trem tako imenovanim religijam Knjige kot religijam abrahamskih ljudstev. Zahtevnost in hiperbolična strogost viteza vere ženeta, da govori in dela stvari, ki se bodo pokazale okrutne (in bodo to celo *morale* biti). Zbujati morata odpor pri tistih, ki se sklicujejo na moralno na

splošno, na judovsko-krščansko-islamsko moralo oziroma religijo ljubezni na splošno. Toda kot je dejal Patočka, krščanstvo morda še ni mislilo svojega lastnega bistva niti nespodbidnih dogodkov, v katerih so se prigodili judovstvo, krščanstvo in islam. Ne moremo prezreti ali izbrisati žrtvovanja Izaka v *Genezi* niti Lukovih besed v evangelijih. Vzeti jih je treba na znanje, in Kierkegaard predlaga, naj to naredimo. Abraham pride do tega, da sovraži svojece, ko molči, da sovraži svojega edinega in ljubljenega sina, ko sprejme, da mu bo daroval smrt. Seveda jih ne sovraži s sovraštvom, ampak iz ljubezni. Vendar zato ne sovraži manj, nasprotno. Svojega sina mora absolutno ljubiti, da bi prišel do tega, da mu daruje smrt, da zagreši, kar etika imenuje sovraštvo in umor.

Kako sovražiti bližnje? Kierkegaard zavrača navadno razločevanje med ljubeznijo in sovraštvom; ima ga za egoističnega in nezanimivega. Reinterpretira ga s paradoksom. Bog od Abrahama ne bi terjal, naj daruje smrt Izaku, se pravi, naj to smrt v žrtveni daritvi daruje njemu samemu, Bogu, če Abraham ne bi imel absolutne ljubezni, enkratne, neizmerne ljubezni do sina:

... kajti ljubezen, ki jo ima do Izaka, je to, kar v paradoksnem nasprotju z ljubeznijo, ki jo ima do Boga, iz njegovega dejanja dela žrtev. Vendar se zaradi obupa in tesnobe v tem paradoksu absolutno ne more narediti doumljivega ljudem. Prav *v trenutku*, v katerem je njegovo dejanje v absolutnem protislovju z njegovim občutenjem, žrtvuje Izaka; vendar je resničnost njegovega delovanja to, prek česar pripada splošnemu, in v tem območju je in ostaja morilec.¹²

Poudarjam besedo *trenutek*: »trenutek odločitve je blaznost«, pravi drugje Kierkegaard. Tega paradoksa ni mogoče dojeti v času in prek posredništva, se pravi v govoric in prek uma. Tako kot dar in »darovanje smrti«

zahteva časovnost trenutka, ne da bi bil kdaj sedanjost [*présent*] in ne da bi bil speljiv na prisotnost [*présence*] oziroma pokazanje [*présentation*]. Pripada nečasovni časovnosti, trajanju, ki ga ni mogoče dojeti; je to, česar ni mogoče stabilizirati, vzpostaviti, zajeti, *vzeti*, vendar tudi to, česar ni mogoče *doumeti*, česar razum, zdrava pamet in um ne morejo *begreifen*, zgrabiti, upojmiti, razumeti, posredovati, torej nič bolj zanikati ali utajiti [*dénier*], potegniti v delo negativnega, narediti, da dela. Žrtvovanje v aktu darovanja smrti odgodi [*suspend*] tako delo negativnega kakor delo sploh, nemara celo delo žalovanja. Tragični junak pristaja na žalovanje. Abraham ni ne človek žalovanja ne tragični junak.

Da bi Abraham prevzel absolutno odgovornost pred absolutno dolžnostjo, da bi dal na delo [*pour mettre en oeuvre*] – oziroma na preizkušnjo – svojo vero v Boga, mora tudi v resnici ostati odvraten morilec, saj sprejema darovanje smrti. Splošno in abstraktno rečeno, absolutnost dolžnosti, odgovornosti, obveznosti vsekakor zahteva, naj prekrši etično dolžnost, vendar ji, da bi jo izdal, še zmeraj pripada in jo hkrati priznava. Protislovlje in paradoks je treba prenesti *v tistem trenutku*. Dolžnosti si morata biti navzkriž, ena si mora podrediti (vase zajeti, zatreti) drugo. Abraham mora pri žrtvovanju sina prevzeti absolutno odgovornost, s tem da žrtvuje etiko, vendar mora ta, da bi žrtev bila, ohraniti vso svojo vrednost: ljubezen do sina mora ostati nedotaknjena in red človeške dolžnosti mora še naprej uveljavljati svoje pravice.

Pripoved o žrtvovanju Izaka je mogoče brati kot pripovedni dosež paradoksa, ki naseljuje pojem dolžnosti oziroma absolutne odgovornosti. Ta pojem nas postavlja v razmerje (brez razmerja in v dvojni skrivnosti) z absolutnim drugim, z absolutno posamičnostjo drugega, ki se

tu imenuje Bog. Naj biblični pripovedi verjamemo ali ne, naj ji poverimo zaupanje [*qu'on l'accrédite*], o njej podvomimo ali jo transponiramo, bi še zmeraj lahko rekli, da premore moralo, tudi če jo imamo za pravljično (vendar jo tedaj spet izgubimo v filozofski oziroma pesniški splošnosti; razpusti se njena zgodovinska dogodkovnost). Morala pravljice naj bi pomenila moralnost samo, in sicer tam, kjer spravlja v igro dar darovane smrti. Absolutnost dolžnosti in odgovornosti hkrati predpostavlja, da odpovemo, odklonimo, transcendiramo vsako dolžnost, vsako odgovornost in vsak človeški zakon. Kliče nas, naj izdamo vse tisto, kar se manifestira v redu univerzalne splošnosti, in vse tisto, kar se manifestira na splošno, red sam in bistvo manifestiranja, se pravi bistvo samo, bistvo na splošno, kolikor je neločljivo od prisotnosti in manifestiranja. Absolutna dolžnost zahteva, da ravnamo neodgovorno (izdajalsko oziroma verolomno), pri tem pa priznavamo, potrjujemo, na novo zatrujemo prav tisto, kar žrtvujemo, se pravi red človeške etike in odgovornosti. Z eno besedo, etiko je treba žrtvovati v imenu dolžnosti. Dolžnost pa je, da po dolžnosti ne spoštujemo etične dolžnosti. Ne le da se moramo vesti etično oziroma odgovorno, ampak neetično, neodgovorno, in sicer *v imenu* dolžnosti, neskončne dolžnosti, *v imenu* absolutne dolžnosti. In to ime, ki mora biti zmeraj posamično, ni nič drugega kakor ime Boga kot povsem drugega, ime brez imena Boga, neizgovorljivo ime Boga kot drugega, na katerega me veže absolutna obveznost, dolžnost brez primere, dolžnost, o kateri se ni mogoče pogajati. Drugi kot absolutni drugi, se pravi Bog, mora ostati transcendenten, skrit, skrivnosten, ljubosumen na ljubezen, terjatev, red, ki ga daje in za katerega terja, naj se ohranja kot skrivnost. Skrivnost je tu bistvena za izvrševanje absolutne odgovornosti kot žrtvene odgovornosti.

Kar zadeva moralnost moralnosti, vztrajamo pri tem, na kar prepogosto pozabljajo moralizirajoči moralisti in tankovestneži, ki v časopisih, tednikih, na radiih in televizijah iz jutra v jutro oziroma iz tedna v teden samogotovo spominjajo na čut za etično oziroma politično odgovornost. Pogosto slišimo, da se filozofi, ki ne pišejo etike, odtegujejo svoji dolžnosti in da je prva filozofova dolžnost misliti etiko, dodati poglavje o etiki vsaki izmed svojih knjig ter se zato, kolikor pogosto je le mogoče, vračati h Kantu. To, česar ti vitezi tanke vesti ne vedo, je, da »žrtvovanje Izaka« ponazarja, če ob tako nočno temnem misteriju lahko tvegamo te besede, najvsakdanjšo in najbolj občo izkušnjo odgovornosti. Zgodba je nedvomno pošastna, nezaslišana, komaj misljiva: neki oče se pripravlja, da bo daroval smrt svojemu ljubljenu sinu, svoji nenadomestljivi ljubezni, in sicer zato, ker to od njega terja oziroma mu ukazuje Drugi, véliki Drugi, ne da bi mu navedel najmanjši razlog; neki detomorilski oče, ki svojemu sinu in svojem skriva, kaj bo naredil, in ne da bi vedel zakaj – kakšen gnusen zločin, kakšen zgrozljiv misterij (*tremendum*) v luči ljubezni, človečnosti, družine, morale!

Toda ali ni to tudi najnavadnejša stvar? Nekaj, kar mora neizbežno ugotoviti tudi najmanjša preiskava pojma odgovornosti? Dolžnost oziroma odgovornost me vežeta na drugega, na drugega kot drugega, in me vežeta na drugega kot drugega v moji absolutni posamičnosti. Bog je ime absolutnega drugega kot drugega in kot edinega (Bog Abrahamov: en in edini). Brž ko stopim v razmerje z absolutnim drugim, moja posamičnost stopi v razmerje z njegovo na način obveznosti in dolžnosti. Odgovoren sem pred drugim kot drugim, odgovarjam mu in odgovarjam pred njim. Vendar me to, kar me tako v moji posamičnosti veže na absolutno posamičnost

drugega, pravzaprav neposredno meče v prostor oziroma tveganje absolutnega žrtvovanja. So tudi drugi, v neskončnem številu, nepreštevna splošnost drugih, na katere bi me morala vezati ista, se pravi splošna in univerzalna odgovornost (to, kar Kierkegaard imenuje red etike). Ne morem odgovoriti na klic, terjatev, obveznost, niti na ljubezen drugega, ne da bi mu žrtvoval drugega drugega, druge druge. *Vsak drugi je povsem drugi* [*Tout autre est tout autre*]. Preprosta pojma drugosti in posamičnosti sta konstitutivna tako za pojem dolžnosti kakor za pojem odgovornosti. Pojme odgovornosti, odločitve in dolžnosti *a priori* obsojata na paradoks, škandal in aporijo. Paradoks, škandal oziroma aporija sami niso nič drugega kakor žrtvovanje: izpostavitve pojmovne misli njeni meji, smrti in končnosti. Brž ko sem v razmerju z drugim, s pogledom, terjatvijo, ljubeznijo, redom, klicem drugega, vem, da ne morem biti odgovoren drugače, kot da žrtvujem etiko, se pravi to, kar me obvezuje, da odgovarjam tudi in na isti način, v tistem trenutku, vsem drugim. Darujem smrt, sem verolomen, ni mi treba dvigniti noža nad sina na vrhu gore Morija za to. Dan in noč, vsak trenutek na vseh Morijah na svetu sem na tem, da to naredim, namreč da dvignem nož nad to, kar ljubim in moram ljubiti, nad drugega, tega ali onega drugega, kateremu sem dolžan absolutno zvestobo, neizmerno. Abraham Bogu ni zvest drugače kakor v verolomnosti, v izdaji vseh svojcev in posamičnosti vsakega izmed njih, v tem primeru – eksemplarično – svojega edinega in ljubljenega sina; in zvestobi svojcem oziroma svojemu sinu ne bi dal prednosti drugače kot tako, da bi izdal absolutnega drugega – Boga, če hočemo.

Ne iščimo primerov, jih je preveč, na vsakem koraku. S tem ko dajem prednost temu, kar delam ta trenutek, pa tudi če temu namenjam le čas in pozornost, s tem ko

izbiram svoje delo, svojo državljansko dejavnost oziroma dejavnost filozofa s profesuro in profesijo, s tem ko tukaj pišem oziroma govorim, v tem javnem jeziku, ki je v tem primeru francoski, morda opravljam svojo dolžnost. Vendar žrtvujem vse svoje druge obveznosti, s tem ko jih vsak trenutek izdajam: obveznosti do drugih drugih, katerih ne poznam ali jih poznam, do milijard svojih »podobnikov« (da ne govorim o živalih, ki so še bolj kot drugi moje podobnice), ki umirajo od lakote ali bolezni. Izdajam svojo zvestobo oziroma obveznosti do drugih sodržavljanov, do tistih, ki ne govorijo mojega jezika in katerim ne govorim niti jim ne odgovarjam, do vsakega izmed tistih, ki poslušajo in berejo in katerim ne odgovarjam niti se nanje na obračam na pravi način, se pravi posamično (in vse to za tako imenovani javni prostor, ki mu žrtvujem tako imenovanega zasebnega), torej tudi do tistih, ki jih ljubim zasebno, do svojcev, družine, sinov, izmed katerih je vsak edini sin, ki ga žrtvujem drugemu, vsak žrtvovan vsakemu na tleh Morije, ki je naše bivališče vse naše dni in vsako sekundo.

To ni le slogovna figura ali učinek retorike. Kraj, na katerem je rečeno, da se je zgodilo žrtvovanje Abrahama oziroma Izaka (gre za žrtvovanje obeh, darovanje-smrti drugemu z darovanjem *sebe* v smrt, z moritvijo sebe, da bi to smrt daroval v žrtveno daritev Bogu), ta kraj darovane smrti je po *Drugi kroniški knjigi* 3,8 kraj, na katerem se je Salomon odločil, da bo zgradil Jahvejevo hišo v Jeruzalemu, tam, kjer se je Bog prikazal tudi Davidu, njegovemu očetu. Ta kraj pa je prav tako kraj vélike jeruzalemske mošeje, ki stoji tik zraven vélike mošeje Al Aksa in se ji reče Kupola na skali, kjer naj bi se zgodilo Ibrahimovo žrtvovanje in od koder naj bi Mohamed po smrti na konju poletel v raj: natanko nad uničenim jeruzalemskim templjem in Zidom objokovanja, nedaleč od Križevega pota.

Gre torej za svet kraj, vendar kraj, o katerem se (korenito, razjarjeno) prepirajo vsi monoteizmi, vse religije edinega in transcendentnega Boga, absolutnega drugega. Ti trije monoteizmi se pobijajo, tega nima pomena zanikati v blaženem ekumenizmu; od nekdanj se vojskujejo z ognjem in krvjo in zdaj bolj kot kdaj prej, s tem da vsak terja zase razpolaganje s tem krajem in izvorno historično-politično interpretacijo mesijanizma ter žrtvovanja Izaka. Branje in interpretiranje žrtvovanja Izaka ter izročilo o njem so kraji krvavega, holokavstičnega žrtvovanja. Žrtvovanje Izaka se nadaljuje iz dneva v dan. Nepreštevna orodja za darovanje smrti puščajo vojno brez fronte. Ni fronte med odgovornostjo in neodgovornostjo, ampak med različnimi prilastitvami istega žrtvovanja, pa tudi med različnimi redovi odgovornosti, različnimi drugimi redovi: med religioznim in etičnim, religioznim in etično-političnim, teološkim in političnim, teološko-političnim, teokratičnim in etično-političnim itn., med skrivnim in javnim, profanim in sakralnim, posamičnim in rodovnim, človeškim in nečloveškim. Žrtvena vojna ne divja le med tako imenovanimi religijami Knjige in abrahamskimi narodi, ki se izrecno sklicujejo na žrtvovanje Izaka, Izmaela, Abrahama ali Ibrahima, ampak med njimi in preostankom zlakotenega sveta, neznansko večino ljudi in celo živih, da ne govorim o drugih, mrtvih oziroma neživih, mrtvih oziroma tistih, ki se še niso rodili in ne pripadajo Abrahamovemu ali Ibrahimovemu ljudstvu, vseh tistih drugih, katerim imeni Abraham in Ibrahim nista nikdar govorili ničesar, ker ne odgovarjata ničemer in nimata zveze z ničimer.

Ne morem odgovarjati enemu (ali Enemu), se pravi drugemu, ne da bi mu žrtvoval drugega. Nisem odgovoren pred enim (se pravi drugim), pred splošnostjo etike oziroma politike. In nikdar ne bom mogel upravičiti

tega žrtvovanja, o njem bom zmeraj moral molčati. Naj hočem ali ne, ne bom nikdar mogel upravičiti, da dajem prednost enemu (drugemu) pred drugim oziroma da žrtvujem enega (d drugega) drugemu. Zmeraj bom pri skrivnosti, skrivnost me bo zmeraj hranila, ker o njej ni ničesar povedati. Kar me veže na posamičnosti, na tega ali na to prej kot na to ali na tega, bo nazadnje ostalo neupravičljivo (to je Abrahamovo hiperetično žrtvovanje), upravičljivo nič bolj kot neskončno žrtvovanje, ki ga izvršujem vsak trenutek. Te posamičnosti so drugi, povsem druga oblika drugosti: ena oseba oziroma druge osebe, vendar prav tako kraji, živali, jeziki. Kako bi sploh upravičili žrtvovanje vseh mačk na svetu za mačko, ki jo hranite pri sebi iz dneva v dan leta in leta, medtem ko druge mačke vsak trenutek umirajo od lakote? In drugi ljudje? Kako bi upravičili, da ste tukaj in govorite francosko, namesto da bi zdaj drugje z drugimi govorili drug jezik? Pa vendar opravljamo tudi svojo dolžnost, ko delamo tako. Ni govorice, razloga, splošnosti oziroma posredovanja, ki bi upravičili to zadnjo odgovornost, ki nas pelje v absolutno žrtvovanje. To žrtvovanje, ki ni žrtvovanje neodgovornosti na oltar odgovornosti, ampak najimperativnejše žrtvovanje dolžnosti (tega, kar veže na drugega kot posamičnost na splošno) v dobro druge absolutno imperativne dolžnosti, ki nas veže na povsem drugega.

Bog se odloči, da bo ustavil [*de suspendre*] žrtveni proces, obrne se na Abrahama, ki mu reče »Tukaj sem«. »Tukaj sem«: edini in prvi mogoči odgovor na klic drugega, izvorni moment odgovornosti, kolikor me izpostavlja drugemu posamičnemu, temu, ki me kliče. »Tukaj sem« je edino samopokazanje, ki predpostavlja vso odgovornost: pripravljen sem odgovarjati, odgovarjam, da sem pripravljen odgovarjati. Potem ko je Abraham

rekel »Tukaj sem« in vzela nož, da zakolje sina, mu Bog reče: »Ne izteguj svoje roke nad dečka in ne stôri mu ničesar, kajti zdaj vem, da se bojiš Elohima in da mi nisi odrekel svojega sina, svojega edinca.« Zdi se, da ta strašljiva izjava kaže zadovoljstvo zaradi izkazane prestrašenosti (vidim, da »se bojiš Elohima«, da trepetaja pred mano). Ta izjava naredi, da trepetamo s strahom in trepetom, ki ju priklicuje kot svoj edini razlog (vidim, da si trepetal pred mano, no prav, zdaj si prost, razvezujem te dolžnosti). Vendar jo je mogoče prevesti in utemeljiti tudi drugače: vidim, da si doumel, kaj pomeni absolutna dolžnost, se pravi, kaj pomeni odgovarjati absolutnemu drugemu, njegovemu klicu, terjatvi oziroma redu. Te modalitete se tu speljejo na isto: s tem da Bog Abrahamu ukaže žrtvovati sina, darovati smrt sinu, to smrt pa darovati Bogu, s tem dvojnimi darom, pri katerem je darovanje-smrti v tem, da prinaša smrt z dvigom noža nad nekoga in da jo prinaša zato, da bi jo daroval v daritvi, Bog Abrahamu pusti prostost, da odkloni – in to je preizkušnja. Ukaz, kot Božja prošnja, terja izjavo ljubezni, ki roti: reci mi, da me ljubiš, reci mi, da si obrnjen k meni, k edinemu, k drugemu kot edinemu – in predvsem, onstran vsega drugega, brezpogojno; in zato daruj smrt, daruj smrt svojemu edinemu sinu in daruj jo meni, ki jo terjam od tebe, ki ti jo darujem, s tem ko je terjam od tebe. Skratka, Bog Abrahamu reče: *ta trenutek* vidim, da si doumel, kaj je absolutna dolžnost do edinega, da je treba odgovarjati tam, kjer ni razloga za terjanje niti razloga za darovanje; vidim, da tega nisi doumel le v mislih, ampak si – in v tem je odgovornost – deloval, spravi si se k delu [*tu as mis en oeuvre*], bil si *v tistem trenutku* pripravljen preiti k dejanju (Bog ga ustavi *v trenutku, ko ni več časa, ko čas ni več dan* – kot da bi Abraham že ubil Izaka: pojem trenutka je zmeraj nepogrešljiv), torej si že prešel

k dejanju, si absolutna odgovornost, imel si pogum, da postaneš morilec v očeh sveta, svojcev, morale in politike, splošnosti splošnega [*général*] in rodovnega [*générique*]. In odpovedal si se celo upanju.

Abraham je torej najmoralnejši in hkrati najnemoralnejši, najodgovornejši in najneodgovornejši med ljudmi, absolutno neodgovoren, zato ker absolutno odgovoren, absolutno neodgovoren pred ljudmi in svojci, pred etiko, zato ker absolutno odgovarjajoč absolutni dolžnosti, brez interesa ali upanja na vračilo, ne da bi vedel zakaj in skrivaj [*en secret*]: odgovarjajoč Bogu in pred Bogom. Ne priznava nobenega dolga, nobene dolžnosti pred ljudmi, ker je v razmerju z Bogom – v razmerju brez razmerja, saj je Bog absolutno transcendenten in skrit in skrivnosten, s tem da mu ne navede nobenega razloga, ki bi ga bilo mogoče deliti, v zameno za dvojno darovano smrt, v tej nesimetrični zvezi mu v delež ne daje ničesar. Abraham se čuti zapuščenega. Deluje tako, kot bi bil razvezan vsake dolžnosti do svojcev, svojih otrok in ljudi; vendar jih še naprej ljubi. Treba je, da jih *ljubi*, in *mora* jih ljubiti, samo zato da bi jih lahko žrtvoval. Čuti se torej odvezanega vsake dolžnosti do svojcev, do človeške vrste in splošnosti etike, ne da bi to bil, čuti se odvezanega z absolutnostjo edine dolžnosti, ki ga veže na enega Boga. Absolutna dolžnost ga osvobaja vsakega dolga in razvezuje vsake dolžnosti. Absolutna od-veza [*Ab-solution absolue*].